

Cecilia Brisander och Elisabet Rundqvist
Regionbibliotek Stockholm och Kungliga biblioteket
cecilia.brisander@gmail.se1 elisabet.rundqvist@kb.se

Varför så svårt?

Om nationella minoritetsspråk på kommunala bibliotek

¹ När den här t skrevs arbetade Cecilia på Regionbibliotek Stockholm. Numera är hon verksam på Statens kulturråd.

Idag efter en vecka i flunsagrottan tog vi oss till bibblan i N-stad, yey! Jag ville bland annat ha nån bok för 3,5-åringen skriven av en samisk författare så jag frågade bibliotekarien om råd. Som vanligt brukar den frågan få bibliotekarier att svettas ymnigt då de inte kan några namn på samiska författare och det går inte att söka i deras system (de brukar stå å blippa frenetiskt i 10-15 min lr mer innan de ger upp) efter samiska författare. När kommer det finnas ett samarbete mellan biblioteken i N-stad och Samiska biblioteket?

Inlägg på Elisabets timeline Facebook 2018-04. (Samisk mamma i storstad.)

Inledning

2014 gjorde Regionbibliotek Stockholm en förstudie som i början av 2018 har uppdaterats och delvis omarbetats till rapporten *Många sätt att vara människa på - folkbiblioteken och nationella minoriteter*². Kort tid innan uppdateringen gjordes utkom Kungliga bibliotekets rapport *Biblioteken och de nationella minoritetsspråken – en lägesbeskrivning*³.

Med utgångspunkt i dessa två rapporter kommer vi att beskriva det nu rådande läget på biblioteken, dels utifrån den regionala sammanställningen, dels från den nationella. Vi har en huvudsaklig frågeställning; **varför är det så stora skillnader i hur kommunerna realiserar delen om nationella minoriteter som anges i paragraf 5 i bibliotekslagen med särskild betoning på "ägna särskild uppmärksamhet"?** Metoden är en blandning av empiriskt insamlad material och litteraturstudier, utgångspunkten är våra två rapporter.

En ny bibliotekslag

När nuvarande bibliotekslag kom var en av målsättningarna att de stora skillnaderna mellan kommunernas biblioteksverksamhet skulle utjämnas. De senaste åren har det talats mycket om jämlik tillgång. Det innebär att användarna ska få en likartad biblioteksservice oavsett vilken kommun de befinner sig i. Biblioteken fick också ta till sig ändamålsparagrafens "alla" och tolka ner i verksamheten. De kommunala biblioteken ska kunna erbjuda en verksamhet för **ALLA**. Vidare tillkommer de prioriterade målgrupperna, lagens § 4 och § 5.

² Brisander, C. [Många sätt att vara människa på](#).

³ [Biblioteken och de nationella minoritetsspråken](#)

En av dessa prioriterade grupper är nationella minoriteter. I praktiken innebär det en rad olika grupper eller snarare språk som under en mycket lång tid varit en naturlig del av Sveriges historia och kulturarv. Vem som hör till en nationell minoritet avgörs genom självidentifiering, det vill säga att det är individen och inte samhället som avgör vem som hör till den nationella minoriteten. En person kan identifiera sig med mer än en nationell minoritet.⁴

1999 ratificerade Sverige ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter. Från och med år 2000 finns politikområdet för nationella minoriteter. Fram till idag har flera konventioner och lagar antagits som avser att skydda och främja de nationella minoritetsspråkens fortlevnad.

Bibliotekens möjligheter

Vi har sett att det finns stora skillnader mellan kommunerna. Brist på kunskap och kompetens identifierar vi som huvudsaklig förklaring till dessa skillnader. Det är också beroende på var i landet kommunen finns. De kommuner som sedan lång tid tillbaka har stora inslag av språkgruppen/rna har i regel bättre bestånd och verksamhet, jämfört med kommuner utanför de språkliga kärnområdena där det saknas en tydlig efterfrågan från användarna. En tredje möjlig förklaringsfaktor är personberoende, till exempel där det funnits finskspråkig personal som byggt upp bestånd och verksamhet, eller en aktiv förening som drivit på.

Vår arbetshypotes är att biblioteken själva behöver sätta igång processen. Det kan ske genom att synliggöra utan efterfrågan och genom systematiskt och långsiktigt arbete i samråden med de nationella minoriteterna och brobyggare och/eller samordnare som finns i kommunen. Biblioteket behöver ha ett "erbjudande" som är tillräckligt nära användarnas behov för att kunna få en ökad efterfrågan. I de samtal vi haft med biblioteken återkommer detta att efterfrågan saknas, att användargruppen är osynlig. Men efterfrågan uppkommer inte av sig självt, det uppkommer genom att användarna förstår att det går att ställa krav, att

⁴ [Nästa steg? SOU 2017:60](#), s. 58

efterfråga medier och verksamhet. Om biblioteket visar för användarna att biblioteket kan leverera börjar förväntningar byggas upp som leder till utveckling. Biblioteken behöver bjuda in, visa upp och vara lyhörda för förändringar i "erbjudandet". Ett exempel på det är Biblioteken i Umeå kommun som har arbetat mycket med att bygga upp sina mediesamlingar, aktiviteter och få ökade samarbeten och kontakter med minoritetsgrupperna. Såväl barn- som vuxenavdelningen på stadsbiblioteket har aktivt utvecklat sitt "erbjudande".⁵ Det finns även information på deras webbsidor⁶ om nationella minoriteter och minoritetsspråk.

Vår slutsats är därför att när både kommuner och biblioteksorganisationer har kunskap om minoritetspolitiken och även genomför samråd, finns en utgångspunkt för biblioteken att formulera och vidareutveckla verksamheterna. Rätten till nationella minoritetsspråk regleras genom språklagen, lagen om nationella minoriteter och skollagen utöver bibliotekslagen.⁷

Ur ett nationellt perspektiv har de flesta kommunala biblioteken inte nått upp till en nivå där bibliotekslagens intentioner kan sägas vara uppfyllda⁸. Det finns dock enskilda kommuner och bibliotek där lagen mer än väl uppfylls. Mest eftersatt är det på skolbiblioteken, trots att tre reglerande lagar som prioriterar barnen som viktigaste grupp för insatser.⁹

Ägna särskild uppmärksamhet

*Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska **ägna särskild uppmärksamhet** åt de nationella minoriteterna*

En förklaring till varför det i princip helt och hållet fattas medier och verksamhet på biblioteken kan vara att bibliotek anser att målgruppen inte använder biblioteket. Flera

⁵ Detta framkom genom besök och samtal med medarbetare på Umeå bibliotek som Cecilia Brisander gjorde 15 mars, 2018.

⁶ [Mina bibliotek, Umeå](#)

⁷ [Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk, språklagen, skollagen](#)

⁸ [Biblioteken och de nationella minoritetsspråken](#) s.56

⁹ [Biblioteken och de nationella minoritetsspråken](#) s. 51-52.

bibliotek vittnar om att de inte upplever ett behov från målgrupperna och en kommentar som vi stött på är: *”Vi har inga sådana här på vårt bibliotek.”*¹⁰

Ett mer hållbart förhållningssätt är att utgå ifrån att det finns nationella minoriteter i kommuner och regioner. De nationella minoriteterna har i många fall varit utsatta för långvarig diskriminering, rasism, hat och hot och vill inte gärna berätta om sin tillhörighet.¹¹ Att ge sig tillkänna är för väldigt många ett för stort steg att ta. I samtal med personer som hör till minoriteterna framkommer att det finns intresse för att kunna använda biblioteket på sitt modersmål¹², om det finns ett erbjudande. Om böcker på minoritetsspråk stod i hyllan skulle de vilja låna. Eller om det finns riktade verksamheter skulle de delta, men man kanske inte vill eller vågar be om det.¹³

I detta sammanhang kan också begreppet språkspärr nämnas. Det kan innebära att individer har en passiv tillgång till ett språk men inte kommer igång att aktivt använda det¹⁴. Biblioteket skulle kunna bli en av flera nycklar som låser upp en språkspärr genom att exponera språket och locka till läsning.

Flera faktorer samspekar till att bibliotek inte vidareutvecklar sina verksamheter kring dessa områden. Varje minoritetsspråk har sina egna svårigheter.¹⁵ En faktor är att det saknas kompetens om förvärv och att utbudet på minoritetsspråk är litet. Biblioteket i Åre kommun samarbetade med den samiska samordnaren Annica Löfgren och biblioteket har nu en betydande sydsamisk prägel. Genom samarbetet mellan biblioteket och den samiska samordnaren finns den kompetens som är nyckeln till att ägna särskild uppmärksamhet till språket.¹⁶

¹⁰ Den här kommentaren har vid några tillfällen framkommit i samtal om nationella minoriteter och lokalsamhället som Cecilia Brisander haft med flera bibliotek.

¹¹ [Då var jag som fånge](#)

¹² Nils-Henrik Sikku gjorde 2018 en enkät till skolpersonal på sameskolorna och en enkät till den samiska allmänheten om Samernas bibliotek. Bland fritextsvaren finns flera respondenter som uttrycker en önskan om att tillgången till samiska litteratur ska öka och förenklas. https://www.sametinget.se/120745?file_id=1

¹³ Muntligt Abedin Denaj ordföranden romska föreningen, Gävle. (intervju med ER)

¹⁴ Sametinget, <https://www.sametinget.se/72119>

¹⁵ [Biblioteken och de nationella minoritetsspråken](#) kapitel 9

¹⁶ [Noll27](#), nr 2 2018

Att ägna särskild uppmärksamhet behöver därför konkretiseras, Lisa Börjesson har i sin uppsats (2011)¹⁷ pekat på de problem som finns för biblioteken att bryta ner bibliotekslagen till verksamhet och konkreta aktiviteter. Lagens språkliga formuleringar är öppna för tolkningar om vad som egentligen krävs för att lagen ska anses vara uppfylld¹⁸ I Kungliga bibliotekets (KB) trendanalys av kommunala biblioteksplaner 2017 framkom att endast 60 % av biblioteksplanerna nämner nationella minoriteter, ett antal av dem har bara orden "nationella minoriteter" men saknar beskrivning.¹⁹

Ett konkret uttryck för den bristande kompetensen är sammanblandning av lagens delparagrafer där det fortfarande händer att de nationella minoritetsspråken skrivs in i biblioteksplanen som ett icke svenskt språk på samma sätt som t.ex. arabiska och tigrinja och i sammanhanget integration. Se Appendix 1 för exempel.

I många kommunala biblioteksplaner finns skrivningar som använder främjandebegreppet som liksom "särskild uppmärksamhet" är svårhanterligt, vad är det som ska göras? När har ett bibliotek nått nivån ägna särskild uppmärksamhet och hur mycket behövs för att ha främjat? När det gäller främjandet av de nationella minoritetsspråken står det i författningskommentaren till Lagen om nationella minoriteter:

*Med främja avses att det allmänna genom aktiva åtgärder och handlingar ska stödja språkens och kulturens fortlevnad.*²⁰

Det behövs en tolkning av vad "aktiva åtgärder och handlingar" skulle kunna betyda i ett bibliotekssammanhang. Vi menar att:

- en konsekvent, planerad och strategisk medieförsörjning är ett grundkrav för att anses utgöra aktiva åtgärder och handlingar.
- att höja personalens kompetens om de lagar som gäller nationella minoriteter, liksom den bakomliggande politiska intentionen, där revitaliseringen av språken och

¹⁷ Börjesson 2011

¹⁸ Börjesson 2011 samt [Biblioteken och de nationella minoritetsspråken](#) kapitel 10

¹⁹ [Trend 2017](#), s. 8

²⁰ Författningskommentar till lagen om nationella minoriteter s. 6

det särskilda fokus på barnen kommer att underlätta för biblioteken att bryta ner och omsätta §5 till aktiviteter; verksamhet och medieplanering.

- att skyltning och placering i biblioteksrummet liksom programverksamhet i samråd med respektive målgrupp är aktiva handlingar och främjar de nationella minoritetsspråkens fortlevnad.²¹

Stödja minoritetsspråken

Empowerment

kan handla om att få möjlighet att utveckla sitt minoritetsspråk vilket bibliotek kan bidra till på olika sätt. I lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk finns ett par paragrafer som avhandlar förhållandet till barn. I § 4 står: *Barns utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna minoritetsspråket ska främjas särskilt.*²²

I förarbetena till minoritetslagen skrev regeringen:

*Förskoleverksamheten ska bidra till att barn som tillhör en nationell minoritet får stöd i att utveckla en **flerkulturell tillhörighet**. Förskoleverksamheten ska stimulera varje barns språkutveckling och medverka till att barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att utveckla både det svenska språket och sitt modersmål.*²³ (vår kursivering)

Det betyder att i förskolan ska barnens flerspråkighet bejakas, även om modersmålsundervisning inte alltid kan erbjudas. I stället ska förskolan stödja en flerkulturell tillhörighet, detta kan till exempel göras genom att böcker på fler språk än bara svenska finns tillgängliga. Konkret skulle bokkassar på förskolan med böcker, spel, tips på appar på minoritetsspråket kunna anses vara aktiv handling för att främja språkens revitalisering. Skolbibliotek har en viktig roll att erbjuda litteratur på minoritetsspråk för de elever som berörs. Program och aktiviteter kan vara andra sätt att synliggöra minoritetsspråk. Ett exempel på en vanligt förekommande aktivitet är att bibliotek i samarbete med föreningar

²¹ Ett exempel på en [biblioteksplan](#) som brutit ner målen är Arvidsjaur som är Samisk förvaltningskommun. I deras biblioteksplan för 2018-2022 står följande:

Mål: Arrangera två arrangemang av samisk karaktär per år

Nyckeltal: Antal arrangemang

Mål: Utöka och utveckla bibliotekets samiska samling

Nyckeltal: 5 % av medieanslaget för tryckta medier går årligen till inköp till den samiska samlingen.

²² [Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk 2009:724](#)

²³ [Från erkännande till strategi 2008/09:158](#) s. 23

för minoritetsgrupper arrangerar familjeaktiviteter på bibliotek (oftast på helger). Till exempel biblioteket i Upplands Väsby som regelbundet ordnar Finska söndagar med sagor, pyssel och fika.²⁴ Vissa bibliotek erbjuder sagostunder på minoritetsspråk. Att hitta personer som kan läsa på minoritetsspråk och att locka deltagare kan dock vara en utmaning för bibliotek.

Genom digital teknik kan samarbeten mellan bibliotek öka, till exempel att filma en sagostund på ett bibliotek så att fler har möjlighet att få ta del av den. Digital teknik kan även användas för högläsning av böcker.²⁵ Paula Grossman har spelat in sånger på jiddisch och med rörelser till som finns att se via Jiddischförbundet webbsida.²⁶ En resurs som bibliotek kan använda och tipsa om. Tips på digitalt material och appar på minoritetsspråk finns sammanställt i en lista från Huddinge kommun.²⁷ Under 2012 genomfördes det även ett projekt för finsktalande barn i Huddinges förskolor. Läs mer om språkträdet i rapporten *Utforska språken- språkstrategier för de kommunala förskolorna i Huddinge kommun*.²⁸ Digitala inslag kan inte ersätta språkinläring men det kan komplettera. Ett exempel på lustfyllda sätt att lära sig språk är språkbad som²⁹ är en metod som genom spel, lekar och aktiviteter gör att språkinläring kan ske på ett naturligt sätt.

Flera regioner delar ut språkpaket, vissa via BVC andra genom biblioteket.³⁰ Bokstart som nu sprids till hela Sverige skulle kunna vara ett sätt att nå föräldrar och barn med böcker på minoritetsspråk. Att ge även vuxna möjligheter att utveckla sina språk är naturligtvis också angeläget. Biblioteket i Arvidsjaur ville satsa på att stärka samiska. De har under gångna åren gjort flera insatser. Bland annat en samisk vecka med filmvisningar, besök av skolklasser och samiskt språkkafé. De har också utökat sitt mediebestånd.³¹

²⁴ [Program Upplands Väsby bibliotek, 2018](#)

²⁵ Engholm, [Sápmi och litteraturen](#)

²⁶ [Barnsånger på jiddisch](#)

²⁷ [Utforska språken! bilaga 8](#)

²⁸ [Om projektet språkträdet i Huddinge kommun](#) Utforska språken! Sid. 21

²⁹ Betydelsen av språkbad berättar Teresa Forsgren om i ett samtal med mamma Eva och Catharina Lundström, Staare 2018 <https://urplay.se/program/205648-ur-samtiden-saepmie-spraket-och-litteraturen-ratten-till-spraket>

³⁰ [Stockholms läns landsting har samiska och finska språkpaket](#) som delas ut via den lokala BVC:n.

³¹ Biblioteksbladet [Satsar på samiska](#)

På en generell nivå kan bibliotek behöva fundera över vilka normer kring språk som råder i biblioteket. Det kan i vissa sammanhang finnas en enspråksnorm – del vill säga att det främsta språket är svenska, medan forskning visar att kunna flera språk gynnar varandra.

Victoria Lagerkvist skriver i sin rapport *Språk, makt och hållbar biblioteksutveckling*:

”Den svenska enspråksnormen är trots den språkliga mångfalden på flera sätt fortfarande stark.” Inom skola och förskola används mer och mer translanguaging som utgår man ifrån att människor ska få använda hela den språkliga repertoar de har i sin kommunikation och använder också detta på ett medvetet sätt som en utgångspunkt för lärandet.

Translanguaging är något som bibliotek kan anamma och använda sig av som ett förhållningssätt för att bryta enspråksnormen.³²

Vi vill även nämna avkolonialisering som ett viktigt moment i att ge minoritetsgrupperna de rättigheter de har i det svenska samhället, med särskilt betoning på samerna som också är ett urfolk med särskilda rättigheter. Med avkolonialisering menar man processer som avlägsnar kolonialiseringens resultat och återger ett urfolk kontrollen. Det handlar om att både avforma och omforma det förhållningssätt samhället har som bottnar i ett kolonialt synsätt där enspråksnormen ingår som en bärande del, t.ex. tvingades samiska barn glömma sitt modersmål.³³

Brist på litteratur på minoritetsspråken?

Medieförsörjning

För bibliotek är medieförsörjning på de nationella minoritetsspråken ett angeläget område. Det är i mångt och mycket bibliotekens huvuduppgift kring nationella minoriteter och något som inte i så stor utsträckning ombesörjs av andra aktörer. Att bibliotek har ett utbud på de nationella minoritetsspråken trots att utlån och efterfrågan är liten är en viktig symbolfråga. Kungliga bibliotekets årliga statistik visar att antalet titlar på de nationella minoritetsspråken i många fall är obefintliga eller mycket få i förhållande till övriga beståndet. Det är också stora skillnader mellan olika län när det gäller tillgång. Beståndet är koncentrerat till norra delarna av Sverige och till Stockholm.³⁴

³² [Utforska språken!](#) Sid. 23

³³ Elisabet Rundqvist, [Samisk litteratur på våra bibliotek](#)

³⁴ [Biblioteken och de nationella minoritetsspråken](#), sid 44

Det finns möjligheter att köpa in medier på nationella minoritetsspråk via andra länder. I till exempel Norge ges det ut betydligt fler titlar på samiska, om man jämför med utgivningen i Sverige. Fysiska och digitala medier på jiddisch ges ut i mängd olika länder. Eftersom kommunerna måste köpa in medier via upphandlade kanaler är det inte så enkelt att handla via icke upphandlade förlag men det kan dock finnas skäl till att undantag får göras.

Regionbibliotek Norrbotten har sammanställt en vägledning med information om vilka inköpskanaler och andra verksamheter som publicerar medier på nationella minoritetsspråk och den finns tillgänglig på webben. Deras genomgång visar på flera olika möjligheter att få tag på medier.³⁵ Biblioteken är viktiga inköpare av de titlar som ges ut.³⁶ Litteratur kan även i ett vidgat textbegrepp vara muntligt berättande, sagor, sägner, jojk, sång och film³⁷. Ett exempel på det är Lunds stadsbibliotek som under 2017 tillsammans med romer gjorde ett filmprojekt kring Romska filmsagor.³⁸

Mediesamarbeten

En annan insats som bibliotek i större utsträckning kan anamma för att få tillgång till ett större medieutbud är mediesamarbeten. Med gemensam medieplanering kan biblioteken ge sina användare fler titlar att välja mellan genom att inte köpa samma titlar. När biblioteken komplettera varandras bestånd kan titelbredden på minoritetsspråken i en region eller i ett interkommunalt samarbete öka och på så sätt erbjuds ett större utbud.

Det finns även sex stycken specialbibliotek kring nationella minoriteter. Möjligheterna till fjärrlån är olika men det erbjuder på olika sätt stöd till bibliotek i hela Sverige.

Uppmuntra skrivande och berättande på minoritetsspråk

Bibliotek kan vara en plats där människor får möjlighet att utveckla sitt skrivande och berättande på minoritetsspråk. Vissa bibliotek erbjuder digital teknik så att människor på egen hand kan spela in, filma och förmedla sin berättelse. På flera bibliotek arrangeras skrivarcirklar. Regionbibliotek Norrbotten och resurscentrum litteratur arrangerade 2017 en

³⁵ [Inköpsguide nationella minoriteter](#) (2017). Regionbibliotek Norrbotten Inköpsguide nationella minoriteter och urfolket samer - pdf [Hämtad 2018-03-06]

³⁶ [Samisk litteratur på våra bibliotek. \(2018\) ur.se](#)

³⁷ [Jojken, språket och den samiska kulturskatten](#)

³⁸ [Romska sagofilmer](#)

poesitävling på meänkieli för att uppmuntra till skrivande på meänkieli. 54 bidrag kom in. Projektets syfte var att stimulera unga att läsa och skriva på meänkieli, samt att lyfta och levandegöra språket.³⁹

Forskning och högre utbildning

Under 2018 har Universitets och högskolerådet gjort en uppföljning genom att jämföra läsåret 2008/09 med 2016/17 när det gäller utbildningar och program på de nationella minoritetsspråken. Rapporten visar att det för romani chib och meänkieli saknas sammanhängande utbildningskedja, medan för de tre andra språkgrupperna finns både grundutbildning och högre studier i språken. Endast jiddisch och judaistik erbjuder litteraturinriktade utbildningar. Således konstaterar vi att det inte bedrivs någon aktiv utbildning om litteratur på de fyra andra nationella minoritetsspråken. Vi konstaterar också att det kvarstår problem för blivande studenter att utveckla sitt modersmål på akademisk nivå.⁴⁰

Bibliotekens roller kring nationella minoriteter/minoritetsspråk

Vår upplevelse är att många bibliotek har de senaste åren fått upp ögonen för att de måste ta sig an bibliotekslagens skrivelse om nationella minoriteter. En viktig utgångspunkt är, som vi tidigare skrivit att kunskap och förståelse om nationella minoriteter och minoritetsspråk finns för att de insatser som görs ska vara strategiska och träffa rätt.⁴¹ I såväl Regionbibliotek Stockholms som Kungliga bibliotekets rapporter om områdena konstateras att det finns tre utvecklingsområden där biblioteken i samråd med de nationella minoriteterna skulle kunna bidra mer i att främja och synliggöra de nationella minoriteterna och nationella minoritetsspråken och samtidigt följa bibliotekslagen⁴²:

³⁹ [Poesitävling på Meänkieli](#)

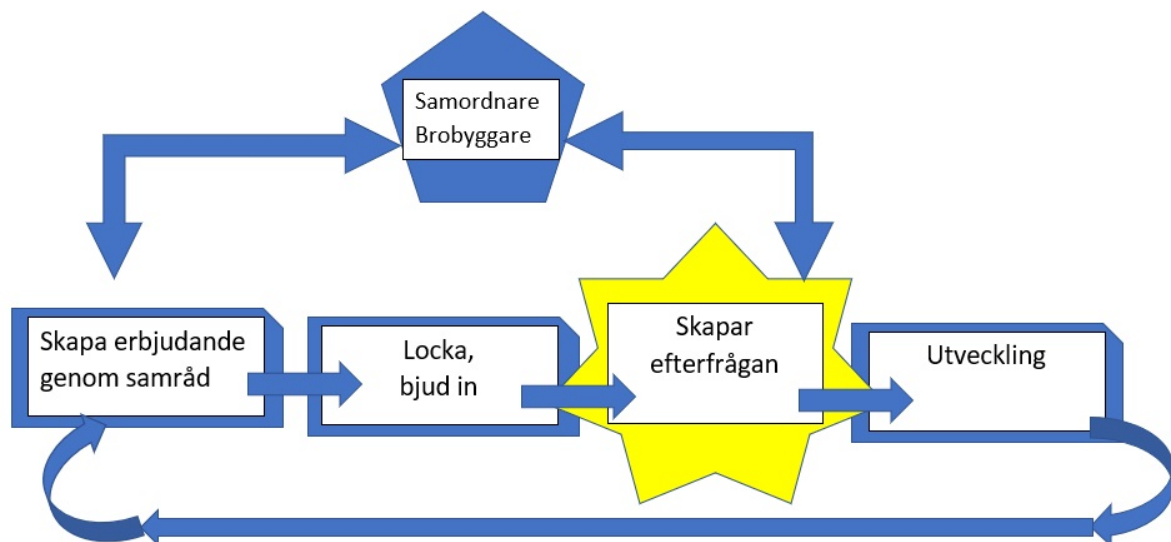
⁴⁰ [Högskoleutbildningar i nationella minoriteters språk och kultur – vad har hänt](#) respektive språkavsnitt

⁴¹ Exempel på hur bibliotek kan arbeta för att höja kunskapen om områden finns i rapporten *Många sätt att vara människa på- om folkbibliotek och nationella minoriteter*. Regionbibliotek Stockholm har även tagit fram ett kompetenskit kring nationella minoriteter. *Kompetenskit om nationella minoriteter*. (2018). Regionbibliotek Stockholm. <http://regionbiblioteket.se/nationella-minoriteter/>

⁴² <https://bibliotekssamverkan.blogg.kb.se/2018/02/26/biblioteken-och-de-nationella-minoritetsspraken-en-lagesbeskrivning/>

1. Synliggöra oavsett efterfrågan. Biblioteken kan informera och öka kunskapen och förståelsen om de nationella minoriteterna i majoritetssamhället genom att synliggöra de nationella minoriteterna och minoritetsspråken.
2. Samverkan kring medier och aktiviteter. Biblioteken kan tillhandahålla medier, kultur och programverksamhet på minoritetsspråken mer effektivt genom samverkan.
3. Prioritera barnen. Genom samråd och olika typer av samarbeten på det lokala planet kan biblioteken bidra till revitalisering av språken och kulturerna.

Hur bibliotek kan arbeta med dessa områden beror på de lokala förutsättningarna.

Figur 1: Schematisk bild av hur efterfrågan kan skapas genom att i samråd med språkgruppen skapa erbjudanden som till en början saknar efterfrågan.

Tillsammans med och släppa fram

I de samtal vi har haft med företrädare med minoritetsspråken är det väldigt tydligt att det behövs mycket mer samråd och dialog kring både verksamhet och medierna. De efterlyser "tillsammans med" istället för "verksamhet för". Den grundläggande inställningen bör vara att biblioteket tillsammans med språkgruppen utformar verksamheten, genom samråd och direkt inflytande ges bättre förutsättningar att skapa långsiktiga och lokalt anpassade

satsningar som gynnar språkens revitalisering. De som talar språken kan ges en språklig och kulturell hemvist på biblioteket.

Att som bibliotek öppna upp och släppa fram företrädare för en minoritetsgrupp har vi sett exempel på. Den romska föreningen i Gävle har på ett aktivt sätt skapat verksamhet för barnen. Föreningen står för innehållet och biblioteket bistår med lokaler och bibliotekariernas kunskaper när så behövs. Föreningen driver en läxhjälpgrupp, med stöd från kommunen har en lärare anställts som kommer till biblioteket och ger de romska barnen individuellt stöd. Även högläsning på modersmålet övas i grupp, där varje barn får läsa ett stycke.⁴³

Genom att öppna upp ta ett steg tillbaka och tydligare involvera de användare som bibliotekserbjödandet riktas till ges empowerment till gruppen att själva äga sina frågor och möjlighet att ge återkoppling till biblioteket så att satsningen kommer att landa rätt för användarna.

Reflektion

I analysen kring varför vissa bibliotek framgångsrikt arbetat med att utveckla sina verksamheter kring nationella minoriteter identifierar vi att det beror på en flera faktorer:

- Kommunala strategier och strukturer kring nationella minoriteter.
- Formulerat uppdrag.
- Ledarskap - medarbetarskap.
- Kunskapsnivån hos personalen.
- Kännedom om lokalsamhället.
- Samarbeten och kontakter lokalt, regionalt och nationellt.
- Mod och förmåga att våga testa.

Det vi saknar i dag är långsiktiga och hållbara strategier för utveckling av ett område som generellt är eftersatt. Vi ser att det går, bibliotek som har byggt upp hållbar verksamhet som inte personberoende har bättre mediesamlingar och mer verksamhet på ett eller flera av

⁴³ Elisabet Rundqvist har haft samtal med företrädare för den romska föreningen som har aktiviteter på biblioteket i Gävle.

minoritetsspråken. Vi menar att när kommunen har bra och fungerande samråd blir det lättare att genomföra samråd om biblioteksfrågorna också. **Kunskap och förståelse för områdena är en förutsättning för att kunna bygga verksamheter tillsammans med minoritetsgrupper.**

Biblioteken i Borås har länge arbetat med minoritetsspråk., stadsbiblioteket i Borås har stor erfarenhet av medieinköp och programverksamhet på finska. I en ny mångspråkstaxonomi fastslås att samtliga bibliotek ska ha en nationell minoritetshylla. Biblioteken samarbetar med minoritetsrådet och rådet för sverigefinsk kultur. Centralt i biblioteket finns en gemensam hylla med information om nationella minoriteter och på nationella minoritetsspråk. Minoritetslagen är exponerad och affischer finns för att gestalta de nationella minoriteterna. Biblioteket arbetar även aktivt med att uppmuntra minoritetsgrupperna till eget skrivande och att lyfta fram litteratur om nationella minoriteter i majoritetssamhället.⁴⁴ I appendix 2 finns ett avsnitt om litteratur som har perspektiv kring nationella minoriteter.

Under det att vi båda har arbetat med respektive skrift har funderingarna om utbildningarnas roll funnits med. I samband med KB:s rapport ställdes några korta frågor till B & I-utbildningarna. Svaren som erhöles var inte på detaljnivå utan allmänt hållna, men det framkommer att just nationella minoriteter inte finns som ett enskilt kursmoment utan integrerat i större sammanhang⁴⁵. Exakt på vilket sätt det undervisas känner vi alltså inte till, men ändå dristar vi oss till att tänka högt om vad som skulle behövas.

Vi tror att lärosätena skulle behöva fördjupade kunskaper och bedriva aktiv forskning på samma sätt som forskare som har genomfört forskning kring nyanlända, där man genomfört fördjupade intervjuer med målgruppen⁴⁶. Att leva som minoritet i majoritetssamhället medför alltid att det finns spänningar och utmaningar som behöver beforskas, inte minst i tider där nationalitet och ursprung på nytt fått stor fokus⁴⁷. Vi tror att det behövs både

⁴⁴ Cecilia Brisander besökte Borås bibliotek den 18 januari, 2018. Iakttagelserna bekräftades och fördjupades 180815 genom kontakt med Mia-Marika Andin, minoritetssamordnare i Borås.

⁴⁵ [Biblioteken och de nationella minoritetsspråken](#) kapitel 8

⁴⁶ Pilerot & Hultgren [Folkbibliotekens arbete för och med nyanlända](#)

⁴⁷ Aftonbladet. <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/21e3Xv/bjorn-soder-debatten-har-blivit-absurd>

forskning och undervisning om samrådets betydelse. Att genomföra ett samråd med de nationella minoriteterna är nödvändigt och lagstadgat, det finns mycket skrivet om just samråden i konventionerna.

Vi menar också att det bör forskas och undervisas om urfolksteori och urfolksmetodologi inom biblioteks- och informationsvetenskap. I den här skriften har vi inte i någon större utsträckning lyft urfolkets förhållande till biblioteken och bibliotekens utbud, men vi vill ändå ta upp det här. De samiska folken och språken har urfolksstatus vilket också ger konstitutionella implikationer.⁴⁸ Sverige har att förhålla sig till ett internationella konventioner och till vår svenska grundlag där det är inskrivet att samerna är ett urfolk (eller flera beroende på vilka gränsdragningar som görs). I internationellt hänseende ligger Sverige efter då det för närvarande inte finns något utbildningsmoment som undervisar i urfolksmetodologi eller om urfolk och bibliotek.⁴⁹

Högskolebiblioteken bör ha högre beredskap att möta studenter från de nationella minoriteterna, då Universitets- och högskolerådet (UHR) har tagit fram rekommendation till universitet och högskolor att ha en minoritetspolitisk strategi.⁵⁰ Den rapport som UHR har tagit fram för att jämföra högre utbildning 2008/09 mot 2016/17 visar att de sker förändringar men att det

“under dessa nio läsår saknades en sammanhängande utbildningskedja för flera av språken inom universitet och högskola något som kan hämma tillgången till språkresurser för olika samhällsfunktioner och motverka de minoritetspolitiska målen och de nationella minoriteternas rättigheter och möjligheter. UHR ser att det är angeläget att utbud och utbildningsformer breddas och fördjupas så att de nationella minoriteternas kan revitalisera och utveckla sina språk, men också värna sina kulturer enligt minoritetspolitikens intentioner. Det gäller såväl utbud av språk- och kulturutbildningar, utbildning på avancerad nivå som utbildningsformer (program, campus- och distansutbildningar). Det är också angeläget ur ett

⁴⁸ [Biblioteken och de nationella minoritetsspråken](#) s. 21-23

⁴⁹ <https://www.ifla.org/indigenous-matters/background>

⁵⁰ [Vad kan den svenska högskolan göra för ungdomar från Sveriges nationella minoriteter?](#) 2018:4, s. 8.

samhälls- och näringslivsperspektiv att det finns kompetens inom nationella minoriteters språk och kultur”⁵¹

Våra förslag på hur bibliotekariekompetensen kan stärkas:

- Forskning och forskare som tillhör nationella minoriteterna.
- Riktad rekrytering till B & I utbildningarna.
- Undervisning om samrådsförfarande.
- Undervisning om kringliggande lagstiftning och konventioner.
- Riktad undervisning om medier och inköp på minoritetsspråk.

För att stärka biblioteken för urfolket Samerna se Appendix 3.

Konklusion - nästa steg framåt

- Alla bibliotek måste arbeta med de nationella minoritetsspråken.
- Höj kunskapen i den egna organisationen.
- Skapa hållbar kompetens, ej personberoende.
- Jobba tillsammans med och öppna upp - Empowerment.
- Definiera inte alla svaren. Biblioteken är möjliggörare men respektive grupp behöver själva vara med och utforma den framtida utvecklingen.
- Bryt enspråksnormen.
- Efterfråga gemensamma kommunala strukturer.

⁵¹ [Högskoleutbildningar i nationella minoriteters språk och kultur – vad har hänt?](#) 2018:6, s. 8.

Käll- och litteraturförteckning

Andersson, Helené. *Guektiengieline tjjelte. Tvåspråkig kommun*. Noll27 2018 nr 2. s.16-19. Barnsånger på jiddisch med rytmiska rörelser. Sveriges Jiddischförbund.

<http://barnsanger.jiddischforbundet.se/12-filmer/> [2018-08-21]

Biblioteksplan Arvidsjaur kommun 2018-2022. (2017) Dnr 263/2017.

<https://cdn1.bibblo.se/files/5b5ff5483ae440088c885843/Biblioteksplan%20f%C3%B6r%20Arvidsjaur%20kommun%202018-2022.pdf> [Hämtad 2018-08-31]

Brisander, Cecilia. (2018) *Många sätt att vara människa på*. (2018). Regionbibliotek Stockholm. [http://regionbiblioteket.se/wp-](http://regionbiblioteket.se/wp-content/uploads/2018/08/Minoriteter_CeciliaBrisanderWEBB.pdf)

[content/uploads/2018/08/Minoriteter_CeciliaBrisanderWEBB.pdf](http://regionbiblioteket.se/wp-content/uploads/2018/08/Minoriteter_CeciliaBrisanderWEBB.pdf)

Börjesson, Lisa (2011) *Särskild uppmärksamhet åt invandrare och andra minoriteter?: En fallstudie av relationen mellan styrdokument och bibliotekspraktik i en lokal kontext*.

Institutionen för ABM. Uppsatser inom biblioteks- & informationsvetenskap. <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:420955/FULLTEXT01.pdf> [Hämtad 2018-06-13]

Engholm, Bengt-Erik (2018) *Sápmi och litteraturen*. Bloggpost 2018-06-14 Nationella skolbiblioteksgruppen. <https://skolbiblioteksgruppen.wordpress.com/2018/06/14/sapmi-och-litteraturen/#respond> [Hämtad 2018-??-??]

Forsberg, Eva, Forsberg, Terese. (2018) *Rätten till språket*. [UR Samtiden - Saepmie - Språket och litteraturen](https://urplay.se/program/205648-ur-samtiden-saepmie-sprak-och-litteraturen) <https://urplay.se/program/205648-ur-samtiden-saepmie-sprak-och-litteraturen-ratten-till-sprak>

Junkka, Malin A (2017) *Poesitävling på meänkieli ska få unga att skriva*. Minoritet.se
<http://minoritet.se/posesitavling-pa-meankieli-ska-fa-unga-att-skriva> [Hämtad]

Kungliga biblioteket.(2018) *Biblioteken och de nationella minoritetsspråken. En lägesbeskrivning*. hämtad 2018-06-13.
[http://www.kb.se/Dokument/Biblioteken%20och%20de%20nationella%20minoritetsspr%C3%A5ken_6.6-2018-17%20\(002\).pdf](http://www.kb.se/Dokument/Biblioteken%20och%20de%20nationella%20minoritetsspr%C3%A5ken_6.6-2018-17%20(002).pdf)

Kungliga biblioteket.(2018) Bibliotekssamverkan, blogg. *Biblioteken och de nationella minoritetsspråken – en lägesbeskrivning*.
<https://bibliotekssamverkan.blogg.kb.se/2018/02/26/biblioteken-och-de-nationella-minoritetsspraken-en-lagesbeskrivning/> [Hämtad 2018-06-13]

Kungliga biblioteket. (2018) *Trend 2017*.
<http://bibliotekssamverkan.blogg.kb.se/files/2018/08/Trend-2017-Kommunala-biblioteksplaner.docx.pdf> [Hämtad 2018-08-15]

Inköpsguide nationella minoriteter (2017). Regionbibliotek Norrbotten Inköpsguide nationella minoriteter och urfolket samer - pdf [Hämtad 2018-03-06]
<http://www.norbotten.se/sv/Kultur/Konst--och-kulturverksamhet/Bibliotek-i-Norbotten/Regionbibliotek-Norbotten/Ett-bibliotek-2013/>

Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Författningskommentarer.
<https://www.lansstyrelsen.se/download/18.2e0f9f621636c8440272ec1a/1528729744020/Lagen%20om%20nationella%20minoriteter%20kommentarer.pdf> [Hämtad 2018-06-13]

Lagerkvist, Victoria (2016). *Språk, makt och hållbar biblioteksutveckling*. Länsbibliotek Sörmland.

<https://www.landstingetsormland.se/Global/L%C3%A4nsbiblioteket/Spr%C3%A5k,%20makt%20och%20h%C3%A5llbar%20biblioteksutveckling.pdf>

Persson, C. (2018). *Då var jag som en fånge*. Svenska Tornedalingars Riksförbund
http://www.hscopy.se/epublicering/rapport_0409/#20

Reberg, Lotta (2018) "Satsar på samiska." *Biblioteksbladet* april 2018.
<http://biblioteksbladet.se/satsar-pa-samiska/>

Regeringens proposition 2008/09:158 (2009). *Från erkännande till egenmakt – regeringens strategi för de nationella minoriteterna*. Stockholm.
<https://www.regeringen.se/contentassets/cb45420dc4fb44c1bb7214d3b065c5d1/prop-200809158-fran-erkannande-till-egenmakt---regeringens-strategi-for-de-nationella-minoriteterna> [Hämtad 2018-08-14]

Region Skåne. Region Skånes kulturförvaltning. *Premiär för romska sagofilmer*. (2017)
<https://utveckling.skane.se/om-regional-utveckling/nyheter1/kultur/2017/premiar-for-romska-sagofilmer/> [Hämtad 2018-06-13]

Rundqvist, Elisabet. *Samisk litteratur på våra bibliotek* (2018) [UR Samtiden - Saepmie - Språket och litteraturen](https://urplay.se/program/205649-ur-samtiden-saepmie-spraket-och-litteraturen) <https://urplay.se/program/205649-ur-samtiden-saepmie-spraket-och-litteraturen-samisk-litteratur-pa-vara-bibliotek>

Sandberg McGuinne, Johan. (2018) *Jojken, språket och den samiska kulturskatten*. [UR Samtiden - Saepmie - Språket och litteraturen](https://urplay.se/program/205696-ur-samtiden-saepmie-spraket-och-litteraturen-jojken-spraket-och-den-samiska-kulturskatten) <https://urplay.se/program/205696-ur-samtiden-saepmie-spraket-och-litteraturen-jojken-spraket-och-den-samiska-kulturskatten>

Sikku, Nils-Henrik. (2018) *Samernas bibliotek – en dold resurs. Utvärdering, analys och förslag rörande Sametingets biblioteksverksamhet..* Sametinget. Jåhkåmåhkke
https://www.sametinget.se/120745?file_id=1

SOU 2017:60 *Nästa steg? Förslag för en stärkt minoritetspolitik*

<https://www.regeringen.se/49d73d/contentassets/f869b8aae642474db1528c4da4d2b19a/nasta-steg-forslag-for-en-starkt-minoritetspolitik-sou-201760>

Språkpaket för nyblivna föräldrar på sverigefinska och samiska. Stockholms läns landsting.

<https://www.sll.se/verksamhet/halsa-och-varld/nyheter-halsa-och-varld/2016/04/Sprakpaket-for-nyblivna-foraldrar-pa-sverigefinska-och-samiska/> [Hämtad 2018-08-12]

Språkspärrprojektet. Sametinget. <https://www.sametinget.se/72119> [Hämtad 2018-08-13]

Universitets- och högskolerådet Rapport 2018:6. *Högskoleutbildningar i nationella minoriteters språk och kultur – vad har hänt? En jämförelse mellan åren 2016 och 2017 samt en tillbakablick på läsåren 2008/09 till 2016/17.*

<https://www.uhr.se/globalassets/uhr.se/publikationer/2018/hogskoleutbildningar-i-nationella-minoriteters-sprak-och-kultur.pdf> [Hämtad 2018-08-15]

Utforska språken! Språkstrategier för de kommunala förskolorna i Huddinge kommun. 2017-

01-23 <http://www.pedagoghuddinge.se/wp-content/uploads/2017/10/Utforska-spr%C3%A5ken-20171004.pdf> [2018-06-13]

Utforska språken! Bilaga 8 [http://www.pedagoghuddinge.se/wp-](http://www.pedagoghuddinge.se/wp-content/uploads/2017/10/Bilaga-8-Digitalt-material-p%C3%A5-flera-spr%C3%A5k.pdf)

[content/uploads/2017/10/Bilaga-8-Digitalt-material-p%C3%A5-flera-spr%C3%A5k.pdf](http://www.pedagoghuddinge.se/wp-content/uploads/2017/10/Bilaga-8-Digitalt-material-p%C3%A5-flera-spr%C3%A5k.pdf)

[Hämtad 2018-06-13]

Intervjuer

Denaj, Abedin, Romska föreningen i Gävle, ett flertal möten 2017 samt intervju 20171013 (Elisabet Rundqvist)

Mia-Marika Andin, minoritetssamordnare i Borås, 20180815 (Cecilia Brisander)

Lagar

Bibliotekslag (2013:801) https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/bibliotekslag-2013801_sfs-2013-801

Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2009724-om-nationella-minoriteter-och_sfs-2009-724 Skollag (2010:800)
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800

Språklag (2009:600) https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/spraklag-2009600_sfs-2009-600

Appendix 1.

► Exempel från kommunala biblioteksplaner där rubriksättningen kolliderar med innehållet, vilket vi menar visar att biblioteken inte bottenar i den minoritetspolitiska intentionen där målen är andra jämfört med nyanlända och integration.
Kursiveringen gjord av författarna.

Biblioteksplan 2018-2021

Biblioteket tjänster för invånare med *utländsk bakgrund*

Biblioteket ska ägna särskild uppmärksamhet åt personer som har annat modersmål än svenska.

Biblioteket ska erbjuda information och litteratur på de nationella minoritetsspråken och på andra efterfrågade språk samt på lättläst svenska. Detta kan göras antingen via egna inköp av medier eller via lån från andra bibliotek och lånecentraler.

När litteratur på ett visst språk har stor efterfrågan bör den i möjligaste mån köpas in till biblioteket.

Biblioteket ska samverka med kommunens SFI-utbildning.

Biblioteksplan 2018-2020

Biblioteket tjänster för invånare med *utländsk bakgrund*

Biblioteket ska ägna särskild uppmärksamhet åt de nationella minoriteterna och personer som har annat modersmål än svenska.

Biblioteket ska erbjuda information och litteratur på de nationella minoritetsspråken, på andra efterfrågade språk än de nationella minoritetsspråken och svenska samt på lättläst svenska. Detta görs via egna inköp av medier eller via lån från andra bibliotek och lånecentraler.

Kommunen har ett ansvar att köpa in egen litteratur på språk som finns i kommunen.

kommunen är del av det *finska förvaltningsområdet och därför ska inköp av medier på finska prioriteras. Tryckt informationsmaterial ska finnas på finska.*

Biblioteket ska samverka med kommunens Sfi-utbildning.

Biblioteket ska vara en resurs för elever och lärare. Biblioteket ska ha ett brett och

uppdaterat mediebestånd av läromedel i ämnet svenska.

Biblioteksplan 2018-2021

Biblioteket tjänster för *invånare med utländsk bakgrund*

Biblioteket ska ägna särskild uppmärksamhet åt personer som har annat modersmål än svenska.

Biblioteket ska *erbjuda information och litteratur på de nationella minoritetsspråken* och på andra efterfrågade språk samt på lättläst svenska. Detta kan göras antingen via egna inköp av medier eller via lån från andra bibliotek och lånecentraler.

När litteratur på ett visst språk har stor efterfrågan bör den i möjligaste mån köpas in till biblioteket.

Biblioteket ska samverka med kommunens SFI-utbildning.

► Vi ser också kommunala biblioteksplaner som har generellt bra beskrivningar, men där det saknas skrivningar om nationella minoriteter. Av sammanhanget framgår att det främst handlar om nyanlända och integration, och att biblioteket har ett bra och framåtsyftande arbete med området. Vi ser det som ett tecken på att kunskap saknas.

Biblioteksplan 2018-2021

Prioriterade målgrupper

Bibliotekets verksamheter riktar sig till alla, med ett ökat fokus på barn, ungdomar, funktionsnedsatta och nyanlända. Det finns i kommunen en handlingsplan och arbetsgrupp för barn-och ungdomskultur samt en handlingsplan för skolbibliotek. För låntagare med olika former av funktionsnedsättningar finns specialmedia som biblioteken tillhandahåller och det förs en ständigt pågående diskussion om det fysiska biblioteksrummet.

Biblioteksverksamheten bemöter personer med funktionsnedsättningar utifrån individens behov. I integrationsarbetet och i mötet med nyanlända följer biblioteket kommunens antagna integrationsplan och ser till uppdraget att alla ska ha tillgång till litteratur på sitt språk. En av NN kommuns övriga prioriterade grupper är pensionärer och äldre.

Biblioteksplan 2018-2021

Mål

- Biblioteken främjar språk-, läs- och skrivutveckling, samt inspirerar till språk-, läs och skrivlust.
- Läsfrämjande insatser är riktade till barn och unga samt personer med funktionsvariation, äldre och personer med annat modersmål än svenska.
- Antalet låntagare har ökat.
- Höja läsförmågan för alla barn oavsett förutsättningar
- Användandet av tekniska lösningar vid läs- och skrivsvårigheter har ökat. (Till exempel Inläsningstjänst samt Legimus.)

Mångfald

Biblioteken ska präglas av det interkulturella förhållningssättet med öppenhet för kulturella uttryck och mångfald. Den interkulturella kompetensen innebär att kunna överbrygga och dra nytta av olika synsätt, förstå och respektera andra människors perspektiv men också ha förmåga att ifrågasätta det egna tänkandet. Denna interkulturella kompetens blir en stor resurs i interaktionen med andra individer. Mångfaldsperspektivet ska avspeglas i de aktiviteter och program som biblioteken erbjuder samt även i riktlinjerna för mediainköp. Utbudet ska vara allsidigt och på språk som talas av de större medborgargrupperna bosatta i kommunen. *Media som stödjer integration prioriteras.*

Mål

- Folkbiblioteken samverkar mer med besökare och föreningsliv i syfte att öka bredden av aktiviteter.
- Alla barn och unga med annat modersmål än svenska har tillgång till media på modersmålet.
- Biblioteken har ett brett utbud på de i kommunen mest använda språken.
- Folkbiblioteket har ett utökat nätverk med andra interkulturella bibliotek.

Appendix 2 Litteratur och nationella minoriteter, lästips!

Berättelser om nationella minoriteter och minoritetsspråk är betydelsefullt ur flera aspekter. För minoritetsgrupperna att få berätta, skriva, dela med sig och läsa andras skildringar. Och för majoritetssamhället att få ta del av berättelser, skildringar och upplevelser som skildrar nationella minoriteter. Det kan ge större förståelse på ett djupare plan att läsa romaner, lyssna på musik, muntligt berättande och radioprogram, se film och TV-program än vad fakta och kunskap kan ge. Lärorikt men också smärtsamt. I SOU 2017:60 skriver utredarna:

Starka förebilder som syns inom populärkulturen eller film, tv-serier och konst av kulturproducenter som tillhör nationella minoriteter kan ofta vara mer betydelsefulla för bilden av minoriteterna i majoritetssamhället än statliga kunskapshöjande åtgärder/.../ Såväl filmen Sameblod som tv-produktionen Bastubaletten har på senare tid framgångsrikt lyft fram de nationella minoriteterna i Sverige för en bredare publik, vilket bidragit till ett synliggörande som myndighetsåtgärder knappast skulle kunna uppnå.

Litteratur och berättelser kan dock återge stereotypa uppfattningar och därför behövs en kritisk blick på vem det är som skildrar och berättar. Är det ett perspektiv utifrån eller inifrån? Vilka stereotyper återges och vad skildras inte?

I den nyligen utgivna antologin *Sapmi i ord och bild II* återger olika skribenter en mängd ingångar, perspektiv och porträtt av samiska kulturaktörer. Skriften ger en mångsidig bild av hur Sapmi skildrats i olika kulturella gestaltningar och uttryck.

Ett par kapitel beskriver samerna i barn- och ungdomslitteraturen under 1900- talet. Gerda Helena Lindskog skriver:

"Ingen av de författare som under förra seklet gav ut barn- och ungdomsböcker om samer på den svenska bokmarknaden skrev på samiska, knappast någon var själv same. Få författare hade egen erfarenhet av samiskt liv och samisk kultur.

Lindskog går igenom barn- och ungdomslitteratur som handlar om Sapmi och samer och konstaterar att det i hög grad skildras stereotypt, med schabloner och att myter förstärks.

Regine Nordström visar i sitt kapitel i samma antologi på utvecklingen efter 2000. Det har kommit fler barn- och ungdomsböcker som skildrats av personer med samisk anknytning men samtidigt är det glest med berättelser som inte har "ålderdomliga synsätt" på samer. Nordström visar på hur viktig en tävling kan vara på temat "Att vara ung same idag" på initiativ av bibliotekskonsulenten Inga Britt Blindh från Samiskt informationscentrum. Vinnare blev *SMS från Soppero* av Ann-Helén Laestadius. Utbildningsradion har spelat in SMS från Soppero. Maxida Märak läser och jojkar berättelsen.

Romanen *För vad sorg och smärta* av Thom Lundberg. För vad sorg och smärta: roman. (Stockholm: Bonnier) handlar om resandefolket i Sverige. Berättelsen börjar med raskravallerna i Jönköping 1948. Familjen Klosterman tvingas flytta till en ort i Halland. Romanen handlar om utanförskap och svek men också om starka familjeband och kärlek. I romanen väver författaren in ord på romanes vilket gör läsningen till en speciell upplevelse.

Tre romaner som handlar om att växa upp i en judisk miljö i Sverige är: *En shtetl i Stockholm* av Kenneth Hermele, Stephan Mendel-Enk som skrivit *Tre apor* och *Kaddish på motorcykel* av Leif Zern. Uppväxtskildringen *Vårt värde* av Katarina Kieri handlar om en familj som flyttar in till staden från en av de finsktalande byarna i Tornedalen. Familjen har mer eller mindre tvingats till försvenskning, endast svenska talas i hemmet.

Gunnar Kieris böcker utspelar sig ofta i Tornedalen. Boken *Var som folk* handlar om alla de barnen som bodde i så kallade arbetsstugor som startade i början på 1900-talet. Där fick de såväl bo, arbeta och gå i skolan under en stor del av året.

Mona Mörtlund är poet, dramatiker och författare, uppväxt i Kangos och numera bosatt i Luleå. Hon har skrivit en mängd böcker för vuxna och barn på meänkieli.

Hillas värld av Päivi Hällström handlar om Hilla som är sju år. Boken har text på både svenska och finska och handlar om Hillas sverigefinska familjs vardag i Sverige.

Ytterligare böcker är *Finnjävlar*, redaktör Kristian Borg och *Dinglarens väg – Vorsnos Drom: de ofrivilligt åsidosatta* av redaktörerna Britt-Inger Hedström Lundqvist och Ann Hellman. Antologierna är skrivna av sverigefinnar och resandefolket. Ännu en antologi är *Tio pinnar i luften* för barn med berättelser och texter på nationella minoritetsspråk och svenska.

För information om nationella minoriteter är webbplatsen www.minoritet.se en bra utgångspunkt. Det finns fler exempel på litteratur som berör nationella minoriteter.

Litteraturförteckning

Borg, K. (red.) (2016). *Finnjävlar*. Stockholm: Verbal

Caldaras, H. (2002). *I betraktarens ögon*: [memoarer]. Stockholm: Prisma

Hedström Lundqvist, B. & Hellman, A. (red.) (2015). *Dinglarens väg = Vorsnos drom : de ofrivilligt åsidosatta*. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen

Hermele, K. (2017). *En shtetl i Stockholm*. Stockholm: Weyler

Hällström, P. (2016). *Hillas värld = Hillan maailma*. Västerås: Solrosen

Kieri, K. (2015). *Vårt värde*: [roman]. Stockholm: Norstedt

Laestadius, AH. (2012). *SMS från Soppero*. [Ny utg.] Stockholm: Rabén & Sjögren

Lagerqvist, C. (2017). *Försvunnen*. Stockholm: B Wahlström

Lundberg, T. (2016). *För vad sorg och smärta: roman*. Stockholm: Bonnier

Lundgren, G. (red.) (2010). *Tio pinnar i luften: sagor, sånger och gåtor på nationella minoritetsspråk och svenska*. Stockholm: Skolverket. Tillgänglig på Internet:
<http://www.skolverket.se/publikationer?id=2348>

Mendel-Enk, S. (2010). *Tre apor: roman*. Stockholm: Atlas

Novák-Rosengren, R. & Santesson, A. (2015). *5.768 visningar på Youtube*. Bromma: Opal

Zern, L. (2013). *Kaddish på motorcykel*. [Ny utg.] Stockholm: Mån-pocket

Wennström, A. (2008). *Skuggrädsla*. Stockholm: Bonnier Carlsen

Appendix 3: För att stärka biblioteken för urfolket Samerna⁵².

- Biblioteksutbildningarna behöver arbeta särskilt med att förmedla djupare kunskaper om urfolket, forskningsområdet bibliotek och urfolk, locka fler samer till grundutbildningen och etablera en B & I forskning med urfolksmetodologi som bas.
- Lära mer om hur kunskapsskapandet och kunskapens organisation fungerar, den förkroppsligade kunskapen (embodied library)
- Omfamna diversitet utifrån varje grupps egen utgångspunkt.
- Sluta reproducera koloniala strukturer och värderingar. Se över: "vad finns i våra samlingar?"
- Låta urfolket själva definiera kunskap, hur biblioteket ska utformas för att ge stöd till de demokratiska rättigheterna urfolket har.
- Öppna för nya sätt att tänka och bedriva verksamhet bortom vårt vanliga sätt att se kunskap som externaliserat och möjlig att placera på hyllor. Öppna för att både språket och kulturen gynnas av andra sätt att göra verksamhet, överlämna biblioteket och rummet till urfolket att själva definiera sin användning.

Diskussionsfrågor:

1. Återskapar biblioteket och samlingarna koloniala strukturer och eurocentrerade värderingar?
2. Skapar bibliotekets policydokument, planer, regler etc. hinder? eller bortser från urfolkets rättigheter och kulturella protokoll?
3. Återspeglas koloniala värderingar i hur samlingarna organiseras, beskrivs och tillgängliggörs?

⁵² Se inlägget [Staare 2018](#) i KB:s blogg Bibliotekssamverkan ang. begreppen.

4. Får berättandet stöd? med det mer eller mindre totala fokuset på tryckt text ges inte rätt stöd, berättandet behöver stödjas, ges utrymme att leva och utvecklas.
5. Accepteras flera sätt att förhålla sig till kunskap?
6. Är bibliotekets bemötande respektfullt i mötet med urfolket?
7. Är bibliotekets bemötande inkluderande?

Lästips: Callison, Camille, Roy, Lorie & LeCheminant, Gretchen Alice (red.) (2016). *Indigenous notions of ownership and libraries, archives and museums*. Berlin: De Gruyter Saur.